

“QAYTA QURISH” YILLARIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIIY VAZIIYAT

Namangan davlat pedagogika instituti

Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrasi

katta o‘qituvchisi

Bobomurod Tillayev

Namangan davlat pedagogika instituti

Texnologik ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Isroiljonova Dilshodaxon Adxam qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining mustaqillik davri, qayta qurish yillari va shu davrlardagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatlarlar o‘tmishdagi ijtimoiy adolatsizliklarni bartaraf etish, iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlash, mahalliy kadrlar mavqeini oshirish, milliy qadriyatlarga e’tiborni kuchaytirish kabi masalalar ko‘tarila boshlandi. Biroq bu davrda amalga oshirilgan islohotlar va harakatlar ko‘proq siyosiy shiorlarga aylanishi, real natijalarning sustligi jamiyatda haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Qayta, qurish, O‘zbekiston, ijtimoiy-siyosiy, vaziyat, demokratik, 1985- yil, partiya, kommunistik, iqtisodiy, islohot, markazlashgan, ochiqlik, jarayon, paxta, milliy, harakat, odam, sovet, erk.

1980-yillarning o‘rtalaridan boshlab, Sovet Ittifoqi rahbariyatida muhim o‘zgarishlar yuz bera boshladi. 1985-yilda M.S. Gorbachyovning SSSR Kommunistik partiyasi Bosh kotibi etib tayinlanishi bilan yangi siyosiy bosqich – “Qayta qurish” (perestroyka) davri boshlandi. Bu davr SSSR tarkibidagi barcha respublikalar qatori O‘zbekiston hayotida ham tub ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarni boshlab berdi. Mamlakatdagi bu o‘zgarishlar sirtqi liberal ko‘rinishiga qaramasdan, amalda murakkab, ziddiyatli va ko‘p jihatdan siyosiy beqarorlikka olib kelgan jarayonlarga sabab bo‘ldi.

O‘zbekiston SSRda qayta qurish siyosatining dastlabki yillari aholining katta qismida umid uyg‘otdi. O‘tmishdagi ijtimoiy adolatsizliklarni bartaraf etish, iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlash, mahalliy kadrlar mavqeini oshirish, milliy qadriyatlarga e‘tiborni kuchaytirish kabi masalalar ko‘tarila boshlandi. Biroq bu davrda amalga oshirilgan islohotlar va harakatlar ko‘proq siyosiy shiorlarga aylanishi, real natijalarning sustligi jamiyatda norozilik kayfiyatining kuchayishiga olib keldi.

Gorbachyov tomonidan ilgari surilgan “oshkoralik” (glasnost) siyosati O‘zbekiston ijtimoiy hayotida yangi bosqichni boshlab berdi. OAV erkinlashdi, ko‘p yillar davomida taqiqlanib kelgan mavzular ochiq muhokama qilina boshladi. Jumladan, 1930-yillardagi repressiyalar, paxta kompaniyasidagi korrupsiya, SSSRning markaziy hukumatining milliy respublikalarga nisbatan kamsituvchi siyosati fosh qilina boshlandi. Bu jarayon o‘zbek ziyolilari, tarixchilar, yozuvchilar va jamoatchilik orasida ilgari berkitilgan haqiqatlarni bilishga, tarixiy adolatni tiklashga intilishni kuchaytirdi.

“Paxta ishi” deb nom olgan tergovlar to‘lqini ham aynan qayta qurish yillariga to‘g‘ri keldi. Moskvadan yuborilgan maxsus tergovchilar guruhi O‘zbekiston SSRdagi yuqori lavozimli amaldorlar ustidan tergov ishlarini olib bordi. Bosh vazir o‘rinbosarlari, vazirlar, hokimlar, hatto KPSS MK Bosh kotibining o‘rinbosari darajasidagi shaxslar korrupsiyada ayblanib, jazoga tortildi. Bu tergovlar o‘zbek elitasining markaz bilan bo‘lgan munosabatlarini sovutdi, xalq orasida esa Sovet markazining O‘zbekistonga nisbatan adolatsiz munosabatiga nisbatan norozilik uyg‘otdi. Ayni paytda, bu jarayon mahalliy kadrlarning davlat boshqaruvidan siqib chiqarilishiga olib keldi, natijada siyosiy beqarorlik kuchaydi.

Yana bir muhim jihat – qayta qurish davrida O‘zbekistonda milliy uyg‘onish harakati faollashdi. Ayniqsa, 1980-yillarning oxiriga borib, milliy madaniyat, til va tarixga bo‘lgan qiziqish kuchaydi. “Yoshlik”, “Sharq yulduzi” kabi nashrlar sahifalarida jadidlar, repressiyaga uchragan ma’rifatparvarlar, milliy istiqlol harakati yetakchilari haqida maqolalar paydo bo‘la boshladi. 1989-yilda o‘zbek tiliga davlat maqomi berilishi, til

haqida qonun qabul qilinishi katta siyosiy voqea bo'ldi. Bu o'zgarishlar mustaqillik sari olib boruvchi harakatlarning muhim bosqichi sifatida tarixda muhrlandi.

1989-yil yana bir ahamiyatli voqeaga – “O‘zbekiston Xalq harakati” kabi norasmiy tashkilotlarning shakllanishiga guvoh bo'ldi. Ushbu harakatlar orasida eng mashhurlaridan biri “Birlik” xalq harakati edi. Bu tashkilot o'z faoliyatini o'zbek tilining maqomini himoya qilish, milliy qadriyatlarni tiklash, ekologik muammolar (masalan, Orol halokati)ni hal qilish kabi masalalarga qaratgan edi. “Birlik” harakati jamiyatda katta ijtimoiy-siyosiy faollik uyg'otdi, ammo hukumat bu tashkilotga rasmiy maqom bermadi va uni turli yo'llar bilan bostirishga urindi. O'sha davrda ekologik muammolar ham ijtimoiy-siyosiy hayotda dolzarb masalaga aylandi. Ayniqsa, Orol dengizining qurishi, suv resurslarining noto'g'ri boshqarilishi, paxtachilikda pestitsidlar va zaharli kimyoviy moddalar ishlatilishi tufayli yuzaga kelgan sog'liq muammolari keng jamoatchilik e'tiborini tortdi. Bu muammolar atrofida norozilik kayfiyatlari, ekologik harakatlar kuchaydi va ular siyosiy xarakter kasb eta boshladi.

Qayta qurish davrida diniy faollik ham ortdi. Dastlab diniy erkinlik nisbatan kengaytirildi, masjidlar, madrasa va diniy tashkilotlar ochila boshladi. Ammo bu jarayonlar siyosiy nazorat ostida kechdi. Shu bilan birga, diniy tashkilotlarning siyosiy maydonga chiqishiga qarshi choralar ko'rildi. Diniy erkinlik bilan birga ayrim ekstremistik oqimlar ham jamiyatga kirib kelishga harakat qildi, bu esa markaziy va mahalliy hukumatni xavotirga soldi. Natijada, diniy faollikning kengayishi bilan siyosiy qarshilik choralari o'rtasida ziddiyatli vaziyat yuzaga keldi.

1989-yilning yana bir muhim voqeasi – Farg'ona voqealari bo'ldi. Farg'ona vodiysida sodir bo'lgan etnik to'qnashuvlar butun mamlakat bo'ylab xavotir uyg'otdi. Bu to'qnashuvlar SSSRdagi millatlararo munosabatlar tizimining zaifligini, markaziy hukumatning bu boradagi siyosiy yetakchilik salohiyati pastligini namoyon etdi. Farg'ona voqealari ortidan O'zbekistonda xavfsizlik kuchaytirildi, siyosiy faol guruhlar nazoratga olindi, biroq bu holat ijtimoiy faollikni to'liq susaytira olmadi.

1990-yilga kelib O‘zbekiston SSR Oliy Kengashida muhim o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbekiston SSR prezidenti lavozimi joriy qilindi va bu lavozimga Islom Karimov saylandi. Bu voqea O‘zbekistonda siyosiy mustaqillik sari tashlangan muhim qadam edi. Shu bilan birga, 1990-yil 20-iyun kuni O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan suverenitet to‘g‘risidagi deklaratsiya qabul qilindi. Bu deklaratsiya O‘zbekiston SSRning ichki siyosatini mustaqil olib borish huquqini e‘lon qilgan ilk hujjat edi.

Qayta qurish yillarining yakuniy bosqichida siyosiy partiyalar va tashkilotlarning ko‘payishi, jamoatchilikning siyosiy faolligining oshishi, norasmiy matbuot organlarining paydo bo‘lishi kuzatildi. Bu omillar esa mustaqillik uchun zamin yaratdi. Ayni vaqtda SSSR markaziy hokimiyatining zaiflashuvi, iqtisodiy tanazzul, markaziy aralashuvlar jamiyatda yangi siyosiy muhitni shakllantirdi.

Xulosa qilib aytganda, “qayta qurish” davri O‘zbekiston tarixida murakkab va ziddiyatli, ammo bir paytning o‘zida muhim o‘zgarishlar bilan to‘la bo‘lgan davr bo‘ldi. Bu davrda ijtimoiy-siyosiy hayotda erkinlik elementlari kuchaygan bo‘lsa-da, amaliy jihatdan bu erkinliklar ko‘pincha nazorat ostida bo‘ldi. Milliy ongning uyg‘onishi, tarixiy adolat uchun kurash, ekologik va iqtisodiy muammolar, etnik va diniy ziddiyatlar O‘zbekistonning keyingi siyosiy yo‘lini belgilab berdi. “Qayta qurish” davri ayni vaqtda O‘zbekiston mustaqilligi sari olib borgan muhim bosqich bo‘lib xizmat qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston tarixi. 1917-1991 (Q.Usmonov, M.Sodiqov)
2. O'zbekiston tarixidan materiallar. 3-kitob (R.Shamsutdinov, Sh.Karimov)
3. O'zbekiston tarixi. IV asrdan XVI boshlarigacha (A.Muhammadjonov)
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992)
5. Jo‘rayev M. “O‘zbekistonning yangi tarixi” 2-kitob. O‘zbekiston Sovet mustamlakachiligi davrida. – Toshkent- 2000 3. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма. - СПб.: Алетейя, 2000.

6. Хакимов А. Новая живописи Узбекистана. Ташкент, 2015 й.
7. Ахмедова Н. Живопис центральной Азии XX века: Традиции, самобытность, диалог. Ташкент 2004.
8. Mirziyoyev Sh. “O‘zbekiston: Huquqiy islohotlar va demokratik jarayonlar”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.